

JYX

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO
UNIVERSITY OF JYVÄSKYLÄ

This is a self-archived version of an original article. This version may differ from the original in pagination and typographic details.

Author(s): Muhonen, Ari

Title: Kaukana rintaman takana

Year: 2020

Version: Published version

Copyright: © 2020 Suomen historiallinen seura ry

Rights: In Copyright

Rights url: <http://rightsstatements.org/page/InC/1.0/?language=en>

Please cite the original version:

Muhonen, A. (2020). Kaukana rintaman takana. Historiallinen aikakauskirja, 118(3), 399-401.

sen tärkeyttä, onhan tutkimusta jo pitkään tehty liikkeiden sisäpuoleltakin (s. 245).

Teoksen yhtenä ansiona voidaan pitää sen kykyä havainnollistaa paikoin obskuurinkin tematiikan yllättävän laajaa yhteiskunnallista merkitystä. Selkeimmin tässä onnistutaan mielestäni spiritualismin ja teosofian liittämässä naisten asemaan, emansipatoriseen kehitykseen ja sukupuoliroolien uudelleen määrittelemiseen. Kirjan edetessä lukija ha mottaa selkeästi esoteeristen liikkeiden vaikutuksen siihen kulttuuri-ilmapiiriin, jossa edellä mainitut muutokset tulivat mahdollisiksi 1800-1900 -lukujen taitteessa (esim. s. 70, 226, 240). Sitä vastoin lukija olisi politiikkaa käsiteltäessä kaivannut enemmän konkreettisia esimerkkejä siitä, kuinka esoteeriset vaikutteet jalostuivat joissain tapauksissa käytännön mielipiteiksi ja millaisia nämä lopputulemat olivat; viitettä tämän suuntaiseen kuitenkin kirjassa jo esiintyy (s. 194). Myös politiikasta puhuttaessa Yrjö Kallisen lähes täydellinen sivuuttaminen yhtä mainintaa lukuun ottamatta tuntuu erikoiselta ratkaisulta, vaikka hän oli yksi maamme korkeimpiin poliittisiin asemiin kohonneista esoteerikoista.²

Varhaisen työväenliikkeen, sosialismin ja teosofian liitokset maassamme näyttävät puolestaan miellyttävän selväpiirteisinä, kuvaten samalla koko 1800-1900 -lukujen vaihteen herkkää ja nopeastikin muuttuvaa poliittista liikehdintää (esim. s. 106, 108-109, 183).

Monien kirjoittajien ja eri tulokulmien toimituksellinen "pehmittäminen" on onnistunut enimmäkseen hienosti ottaen huomioon, että kirjoittajia on teoksessa kaikkiaan kolmeitoista. Lisäkoheesiota tuovat myös kirjan sisäiset viittaukset, joita harrastetaan todella pedantisti aina tilanteen sitä vaatiessa. Tämä luo kokonaiskuvasta huomattavan selkeän ja yhtenäisen ja auttaa aihetta vähemmän tuntevaa lukijaa kokonaiskuvan hahmottamisessa. Tämä on myös sen puolesta positiivinen seikka, että kirjassa ei ole kaikki langat edes kursorisesti yhteen punovaa lopetuslukua tai epilogia, jollaista jäin ainakin itse kaipaamaan, käsitellyn aihepiirin ollessa näinkin moneen suuntaan kurottava.

Kaiken kaikkiaan tekijöiden voidaan katsoa onnistuneen juuri siinä, mitä he lähtivät tekemään. Vaikka esimerkiksi yleispohjoismainen perusteos aihepiiristä löytyykin,³ tuo nyt julkaistu kirja kaivatun, kotimaiseen kehukseen sijoitetun yleisesityksen, josta kaikkien esoteriasta ja sen tutkimuksesta kiinnostuneiden on hyvä aloittaa syventyminen aiheeseen. Selkeän viittausjärjestelmänsä ansiosta teos toimii hyvänä kirjallisuuskatsauksena niin maallikon kuin akateemisen noviisin initiaatioissa suuren työn äärelle. Harva teos on täydellisen virheetön ja näidenkin kansien väliin olisi voinut lisätä lukemattomia sivupolkuja ja tarkennuksia, mutta nykyiselläänkin se toimii tyylikkäänä esimerkkinä siitä, kuinka yhdelle alalle luodaan helposti lähestyttävä, mutta substanssin painossaan tinkimätön perusteos. Kuten tekijät

itsekin toteavat, esoterian kentällä on vasta raapaistu pintaa ja tutkittavaa riittää. Esimerkkinä tulevaisuuden aiheista nostetaan esoteeristen näkemysten ja kristilliseksi miellettyjen ilmiöiden sekä toisaalta noituuden ja magian tutkimusten kenttien lähentäminen (s. 28). Tällaiselle eri tutkimussuuntien yhdistämiselle ja synteisien rakentamisen mentaliteetille on helppo antaa kannatuksensa.

FM, väitöskirjatutkija Pekka Pietilä
Historian ja etnologian laitos
Jyväskylän yliopisto

- 1 Antti Harmainen & Maarit Leskelä-Kärki, *Modemi länsimainen esoteria historiallisena ilmiönä ja tutkimuksen kohteena. Historiallinen Aikakauskirja 15 (2017), 137.*
- 2 Matti Salminen, *Yrjö Kallisen elämä ja totuus.* Into Kustannus 2011.
- 3 Henrik Bogdan & Olav Hammer (toim.) *Western Esotericism in Scandinavia.* Brill 2016.

Kaukana rintaman takana

Jenni Merovuola (toim.):

Moniääninen sisällissota Pohjois-Karjalassa.

Pohjois-Karjalan historiallisen yhdistyksen vuosikirja 19. Pohjois-Karjalan historiallinen yhdistys 2019. 287 s. ISSN 1236-0430.

Joensuun kaupunginteatteri valmisteli syksyllä 2017 Täällä Pohjantähden alla -näytelmää esityskuntoon. Näyttelijät kaipasivat tietoa, millaista elämä oli ja mitä kaupungissa tapahtui sata vuotta sitten. Pohjois-Karjalan historiallinen yhdistys laati avuksi "tyyppikertomuksista koostuvan draamallisen esitelmän" (s. 3), jota esitettiin yleisötilaisuuksissa kaikkiaan neljä kertaa. Tyyppikertomus on tarina, joka kuvaa yhden henkilön - todellisen tai kuvitellun, useiden ihmisten synteisiin - kautta mennyttä maailmaa. Ne ovat "lähdeaineistoon, aikaisempaan tutkimukseen ja kuvitteluun perustuvia rekonstruktioita", narratiivisen analyysin tuloksia. Tavoitteena ei ole ollut totuus, vaan todentuntu (s. 263).

Esityksiä varten laaditut tyyppikertomukset ja niitä syventävät tutkimusartikkelit on tallennettu Pohjois-Karjalan historiallisen yhdistyksen vuosikirjaan numero 19. Tekijäjoukko koostuu pääasiassa Itä-Suomen yliopiston, etenkin sen Karjalan tutkimuskeskuksen tutkijoista. Mukana on niin yhdistyksen pitkäaikaisia aktiiveja kuin uudempiakin nimiä. Olisi ollut mielenkiintoista lukea lyhyet kuvaukset tekijöistä, vaatimattomuus ei aina kaunista.

Vuosikirja myöhästyi varsinaisesta sisällissodan muistovuodesta 2018, mutta se täydentää hyvin tuolloin julkaistuja lähes 70 tietokirjaa nimenomaan innovatiivisen lähestymistapansa puolesta. Paikallisen historian tieteelliseen tietoon perustuva dramatisointi tuo menneen ajan elävästi esille katselijoille. Ei ihme, että tilaisuuksien jälkeen esittäjät saivat vastata yleisön lukuisiin sisällissotaa koskeviin kysymyksiin (s. 261).

Teos asettuu hyvin siihen sotahistorian genreen, jossa yksilöt ja paikallinen elämä nousevat edustamaan jotain suurempaa ja yhteisöllisempää kokemusta. Johdannossa siteerataan sodan kulttuurihistoriaa perehtynyttä tutkijatohtori Ville Sarkamaa, joka ehdottaa, että "[...] vuotta 1918 tarkasteltaisiin enemmän paikallisten tai maakunnallisten kertomusten verkostona keskittyen niihin sävyihin ja kontrasteihin, joita sisällissodan muistamiseen kuuluu paikallistasolla" (s. 13). Harmittavasti juuri tämän siteerauksen viite on unohtunut johdannon lähdeluettelosta. Uskon kuitenkin, että kyseessä on hänen *Historiallisessa Aikakauskirjassa* julkaistu artikkelinsa.'

Teoksen toimittanut Jenni Merovuo mainitsee johdannossaan, että vaikka rintamat olivat kaukana, sota tuli Pohjois-Karjalassakin lähelle. Kyseessä ei ollut taistelujen takamaa vaan paikalliset asukkaat kokivat sodan omalla tavallaan. Merovuo toteaaakin oivallisesti, että "sodan inhimilliset, poliittiset sekä etniset teemat olivat pinnalla myös paikallisesti". Tästä juontuu teoksen nimekkeessä mainittu moniäänisyys, jokaisella kokijalla on oma tarinansa kerrottavanaan. Tästä olisin suosittelevani enemmänkin, onhan moniäänisyydestä puhuttu paljon jo aiemmin.

Johdanto jakaa artikkelit neljään karkeasti kronologiseen teemaan. Niistä ensimmäinen, Yhteiskuntamuros ja kohtalon vuodet, sisältää kaksi artikkelia, jotka kuvaavat tilannetta ennen sisällissotaa. Toinen teema, Kontrolli ja konfliktit, jää torsoksi sisältäen vain yhden artikkelin, jonka olisi ehkä voinut teemallisesti niputtaa yhteen kahden ensimmäisen artikkelin kanssa, mutta sielläkin se olisi jäänyt kolmanneksi pyöräksi erillaisen aihepiirinsä vuoksi. Loput kaksi teemaa, neljän artikkelin "Virallinen" sota-aika sekä kahden artikkelin Muisti, muisto ja rekonstruktio, ovat molemmat mainioita kokonaisuuksia. Kolme artikkelista (Mäkiranta, Merovuo ja Björn) muodostavat teoksen vahvimman tieteellisen osion. Kaksi viimeistä esseettä pohtivat muistamista, oikeutusta muisteluun sekä historiantutkimuksen vastuuta monikulttuuriselle yhteiskunnalle varsin mieleenpainuvalla tavalla.

Teoksen käsittelytapa herättää myös ristiriitaisia tunteita. On hyvä, että tyyppikuvaukset on saatu talteen pariaksi vastaavan tutkimusartikkelin kanssa. Näin ne virittävät lukijaa oikeaan tunnelmaan, mutta toisaalta monissa tapauksissa myös laimentavat tutkimusartikkelin tehoa. Harva katsoja haluaa lukea elokuvan synop-

siksen ennen teatteriin menoa. Peräti neljässä parissa yhteys tuntuu päälle liimatulta, koska tyyppikuvauksen ja artikkelin välillä ei ole kosketuspintaa lainkaan tai se on hyvin vähäinen. Mutta juuri siksi niissä tunnelman virittäminen toimii ehkä jopa muita pareja tehokkaammin, koska tekstit ennemminkin täydentävät kuin syövätkin toisiaan.

Kaksi ensimmäistä artikkelia ristivalottavat mainiosti sotaa edeltävää tilannetta, kun monia tapahtumia katsotaan ikään kuin vastakkaisista näkövinkkeleistä: kaupungin rikkaimman teollisuusporvarin, patruuna Väinö Cederbergin sekä kaupungin työyhteisön. Joensuussa punaisilla oli yritystä, mutta ei edellytyksiä laajemmalle toiminnalle.

Hieman paremmalla koordinaatiolla artikkeliparista olisi saatu vielä herkullisempi. Nyt esimerkiksi Mutalan voikapinaa kuvaillaan reilun 50 sivun matkalla neljä kertaa. Vähempikin olisi riittänyt, vaikka kyseessä olikin yksi Joensuun avaintapahtumista syksyllä vuonna 1917. Selkkäus päättyi oikeuteen asti, koska hyvästä tarkoituksesta huolimatta työväenyhdistyksen miesten takavarikoimaa kauppiaille menossa ollutta voikuormaa ei olisi saanut myydä korttiannoksina työväentalolla. Myös lähteistön kapeus harmittavasti jättää toivomisen varaa näiden kahden artikkelin tieteelliseen pohjaan. Tätä myönnetään niiden johdannoissakin, joskin niissä luonnollisesti myös ilmaistaan lähteiden riittävän johdopäätöksiin. Itse tekstissä on kuitenkin useammassa paikassa tieteellisyyttä liudennettu sanoilla "lienee", "todennäköisesti", "on perusteltua olettaa" ja "vaikuttaa siltä". Tämä ei anna vakuuttavaa kuvaa päätelmien vahvuudesta.

Itse koin teoksen parhaaksi anniksi "Virallinen" sota-aika -teeman kolme ensimmäistä artikkelia. Ne pohtivat pätevästi aiheita, joita ei sotaa käsittelevissä tutkimuksissa ole turhan usein tuotu esiin. Minna-Liisa Mäkiranta kirjoittaa elävästi äidin roolista sodan kotirintamalla valaisten samalla vaimon asemaa pappisperheessä. Jenni Merovuo kuvaa koululaisten osallistumista sotaan sekä nostaa vahvasti esiin Joensuun lyseon rehtorin K. A. Wegeliuksen oman kunnianhimon tämän paimentaessa koululaisia taisteluihin saadakseen sitten kirjoittaa heistä sankaritarinoita. Ismo Björn on kaivanut esiin venäläisten sotilaiden joukkoteloituksen, yhden sisällissodan pahimmista venäläisvihan osoituksista.

Mikko Kiiski, Jani Karhu ja kumppanit sekä Olga Davydova-Minguet pohtivat muistia, muistamista sekä monikulttuurisuuden haastetta kansalliselle muistille. Esseinä nämä poikkeavat muodoltaan alun tutkimusartikkeleista. Kiiskan esseettä lukuun ottamatta ne perustuvat vankasti tutkimuskirjallisuuteen ja puolustavat siten paikkaansa tässä kokonaisuudessa.

Teoksen viimeisessä esseessä Olga Davydova-Minguet kysyy, onko järkeä muistella menneitä vihollisia, jos sen maan kansalaiset ovat osa paikkakunnan nykyasu-

jaimistoa. Hän myös miettii, eikö olisi parempi pohtia menneisyyttä ihmisyyden ja ihmisarvon näkökulmasta ja jättää kansalliset sankarimyytit taakse? Erinomaisen ajattelua herättävä teksti, jota itse käyn edelleen mielessäni läpi.

Moniääninen sisällissota Pohjois-Karjalassa onnistuu välttämään artikkelikokoelman perinteisen karikon eli aiheiden ja asioiden toiston. Artikkelit ovat omia kokonaisuuksiaan, mutta niitä sitovat oivallisesti toisiinsa muutamit avainpaikat ja -tapahtumat. Nämä muistuttavat paikallisuudesta, antavat artikkeleille yhteistä kosketuspintaa ja lukijalle kiintopisteitä.

Yksi selkeä keskuspaikka on Joensuun vuonna 1914 valmistunut ja tuolloin vielä tuore kaupungintalo. Siellä juhlitaan maaliskuun 1917 vallankumousta, pidetään kokouksia, majoitutaan, suoritetaan vartiopalvelusta, ammutaan ja kuollaankin. Toinen on työväentalo, jossa kuunnellaan puheita, katsotaan teatteria, ollaan vankeina ja lähdetään viimeiselle matkalle. Tapahtumat puolestaan ketjuttavat artikkelit ja antavat yhteistä koheesiota. Ensimmäisestä kuudenteen artikkeliin päästään esimerkiksi reittiä Mutalan voikapina (s. 17, 64), August Wesley'n punaisille junaillema aselasti (s. 70, 117), jääkärivävyys (s. 106, 149), jääkäriksi lähtö (s. 148, 172) sekä asepalveluksen väittely (s. 175, 206). Viimeiset kolme artikkelia voi hyvin koota muistin ja muistamisen alle.

Paikallinen historiankirjoitus on tärkeää, sanotaan johdannossakin. Tämä teos ei välttämättä nouse kokonaismerkitykseltään valtakunnan kärkeen, vaikka antaakin uusia näkökulmia. Se on tärkeä ennen kaikkea paikalliselle yhteisölle, kuten alussa mainitut draamaillat osoittivat. Seuraavalla kerralla kaupungin näkee varmasti aivan uusin silmin.

TkL, väitöskirjatutkija Ari Muhonen
Jyväskylän yliopisto

1 Ville Sarkamo, Kiveen hakattu historia. Sotamuistomerkit sisällissodan ylevöittäjinä, historiallistajina ja julkisen vaikenemisen ilmentäjinä vuosina 1918-1939. *Historiallinen Aikakauskirja* 116 (2018), 153-166.

Pukeutumisen merkityksellisyys ja materiaalisuus

Anna Niiranen & Arja Turunen (toim.):

Säädyllistä ja säädyttöä - pukeutumisen historiaa renessanssista 2000-luvulle. SKS 2019. 411 s
ISBN: 978-951-858-085-3

Pukeutumisella on laajasti erilaisia merkityksiä vartalon suojaamisesta identiteettien rakentamiseen ja ihmisten työllistämisestä valmistusmateriaalien arvottamiseen.

Vuonna 2019 julkaistu *Säädyllistä ja säädyttöä* on pukeutumisen monipuolisesta historiasta kertova teos, joka sitoo yhteen lukuisia tärkeitä teemoja ja toimii tavoitteidensa mukaan aiheen perusteoksena. Kuten teoksen toimittaneet Anna Niiranen ja Arja Turunen esipuheessaan toteavat, pukeutumisen historiaa ajankohteisesti käsittelevälle suomenkieliselle perusteokselle oli tilausta. Vaikka teos ja sen kaksitoista artikkelia - Niirasen ja Turusen teokseen johdettava artikkeli mukaan lukien - ovat helposti lähestyttäviä ja sopivat siten laajemmalle yleisölle, teos ei kokonaisuudessaan tingi teoreettisesta tarkkuudesta ja kulttuurisesti perusteellisesta analyysistä. Ajallisesti kirja yltää nimensä mukaisesti renessanssista 2000-luvulle pääpainon ollessa vahvasti Suomen historiassa.

Pukeutumista käsitellään artikkelikokoelmassa eritoten vallan välineenä, mikä on sinänsä aiemmasta tutkimuksesta tuttu lähestymistapa: suomeksi tuotetusta kirjallisuudesta esimerkiksi Bo Lönnqvist käsittelee vuonna 2008 julkaistussa teoksessa *Vaatteiden valta-peli* vaatetusta vallan ja vastavallan kautta ja huomioi, miten vaatteet sitovat itseensä monenlaisia merkityksiä ympäröivästä kulttuurista. *Säädyllistä ja säädyttöä* vie kuitenkin ajatusta vallasta ja vaatetuksesta pidemmälle ja uusimpien lähestymistapojen äärelle. Niiranen ja Turunen tutustuttavat lukijat taitavasti eri tapoihin, joilla vaatetusta ja pukeutumista on aiemmin tutkittu, ja sijoittavat kirjansa osaksi sellaista pukeutumishistorian tutkimusta, jossa "pukeutuminen, ruumis ja itse (engl. *self*) muodostavat kokonaisuuden" (s. 25). Näin ollen pukeutuminen ei ole vain asusteita kehon päällä tai ehostautumista, vaan kysymys on erilaisista suhteista, joita ihminen ulkoasuineen (*appearance*) tuottaa ja välittää. Niiranen ja Turunen liittävät tämän näkökulman kokonaishahmon käsitteen (*Gestalt*) alle, vaikka eksplisiittisesti käsite esiintyykin vain kirjan johdanto-artikkelissa (s. 30).

Kokonaishahmoa pukeva valta yltää sukupuoleen, luokkaan, seksuaalisuuteen, kansallisuuteen sekä yhteisön arvoihin ja normeihin, kuten erityisesti kirjan kolmen ensimmäisen osan artikkelit painottavat. Aina ei ole selvää edes se, milloin ihmisen katsotaan ylipäätään olevan pukeutunut, kuten Essi Huuhka artikkelissaan osoittaa. Huuhkan tutkimuskohteena ovat Lounais-Afrikan ambot ja heidän pukeutumisensa, jota hän tarkastelee suomalaisten lähetystyöntekijöiden näkökulmasta 1800-1900-lukujen vaihteessa. Teoksessa pukeutumista ei nähdä vain vallan staattisina symboleina, vaan dynaamisesti tekoina ja toimintana. Tämä performatiivinen tulkinta vallasta välittyy varsinkin Kati Mikkolan artikkelissa, joka käsittelee säädynmukaista pukeutumista 1900-luvun taitteen Suomessa.

Mikkola tulkitsee oivaltavasti suomalaisen rahvaan reaktioita, kun maalaiset pukeutuivat kaupungissa muodissa oleviin vaatteisiin ja materiaaleihin. Muodinmu-